

Hugo de Groot (1583-1645)

C.J.H. Jansen*

Hugo de Groot (Grotius) is ongetwijfeld Nederlands beroemdste jurist. Hij groeide op als wonderkind in zijn geboortestad Delft. Hij meldde zich op 11-jarige leeftijd aan als student in Leiden. Toen hij 15 jaar was, sloot hij zijn academische studie af met het doctoraat in de rechten te Orléans (1598). Hij verwierf – na enkele jaren als advocaat in Den Haag te hebben gepraktiseerd – eervolle functies, zoals advocaat-fiscaal (advocaat-generaal) bij het Hof van Holland en Zeeland (1607-1613) en pensionaris (rechtsgeleerd raadsman) van de stad Rotterdam (1613-1616). Bijna onvermijdelijk in die tijd raakte hij aan de zijde van raadspensionaris Johan van Oldenbarnevelt (1547-1619) betrokken bij allerlei politieke en religieuze intriges. Beide mannen behoorden tot de rekkelijken onder de gereformeerden, de remonstranten of Arminianen. De Groot

optreden wekte de haat op van Maurits van Nassau (1567-1625), stadhouder van Holland en Zeeland van 1584 tot 1625. Die pleegde in 1618 een staatsgreep. Het wonderkind dreigde door de veroordeling tot levenslange opsluiting en de daarop volgende inkerkering op Slot Loevestein in 1619 alsnog een *total loss* te worden.

Hugo de Groot is ongetwijfeld Nederlands beroemdste jurist

De Groot wist echter in 1621 te ontsnappen in een boekenkist dankzij de hulp van zijn kordate vrouw Maria van Reigersberch (1589-1653). Vanaf dat moment leefde hij vrijwel zijn gehele leven in ballingschap, vooral in Parijs. Hij verbleef daar tien jaar (1635-1645) als ambassadeur van Zweden. In 1645 kreeg hij eervol ontslag uit dit ambt tijdens een kort verblijf in Stockholm. Nadat hij zich had ingescheept voor (vermoedelijk) Duitsland,

* C.J.H. Jansen is hoogleraar Rechtsgeschiedenis en Burgerlijk recht aan de Radboud Universiteit Nijmegen, tevens bijzonder hoogleraar Romeins recht aan de Universiteit van Amsterdam.

leed hij schipbreuk voor de kust van Pommeren. De Groot overleed, wellicht als gevolg van uitputting, in Rostock. Zijn stoffelijke overschot is bijgezet in het familiegraf in het koor van de Nieuwe Kerk te Delft, ironisch genoeg op korte afstand van de grafkelder van de Oranjes met daarin het graf van zijn onverzoenlijke vijand Maurits.

De Groot groeide op in een tijdvak, dat tegenwoordig wordt gekarakteriseerd als dat van het late humanisme (1550-1650). Vertegenwoordigers van deze stroming wierpen zich op de kritische studie van taal, letterkunde en geschiedenis van de Romeinen en de Grieken. Zij zochten gepassioneerd naar nieuwe handschriften om de uit de oudheid overgeleverde teksten aan de hand van deze niet eerder ontsloten bronnen te verbeteren. Hun methode was vooral ontleend aan de filologie: de verklaring van de taal van een bepaald volk in samenhang met zijn cultuur. De Groots leermeester aan de Leidse universiteit op dit gebied was de beroemde Franse filoloog Joseph Scaliger (1540-1609), bij wie hij privé-colleges heeft gevolgd. Daarnaast heeft hij zich tijdens zijn studietijd verdiept in de filosofie, de logica en de theologie. In zijn verdere leven bleef hij een trouw beoefenaar van deze disciplines. Hij bouwde een geweldig oeuvre op, dat mede de terreinen van de filologie, de geschiedenis, de theologie en de politiek omvatte. Ik laat dat werk hier verder buiten beschouwing, evenals zijn gedichten. Over De Groots rechtenstudie weten we zo goed als niets. De Leidse universiteit telde op dat moment onder haar hoogleraren een grootheid op het gebied van het juridische humanisme, Hugo Donellus (1527-1591). Het is evenwel onbekend of De Groot bij hem college heeft gelopen. De Groots enige bijdrage aan de tekstkritiek van het *Corpus Iuris Civilis* (het wetboek van Justinianus) verscheen op het einde van zijn leven, *Florum sparsio ad Ius Iustinianum (Losse aantekeningen bij het Justiniaanse recht)* (1642).

Wanneer De Groot als advocaat te Den Haag al snel een geweldige reputatie heeft verworven, doet hij dat als autodidact. Hij heeft zich zelf het vak geleerd

Wanneer De Groot als advocaat te Den Haag al snel een geweldige reputatie heeft verworven, doet hij dat als autodidact. Hij heeft zich zelf het vak geleerd. Al snel begon hij met het

schrijven van wetenschappelijke verhandelingen. Zijn eerste juridische werk was *De Iure Praedae (Over het Recht op Buit)*, dat in de jaren 1604-1606 is geconcipieerd, maar pas in 1868 door H.G. Hamaker is gepubliceerd. De opdracht tot het schrijven van het boek kwam van de Staten van Holland. Zij streefden ernaar de offensieve politiek van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) ten aanzien van de handel in Oost-Azië te rechtvaardigen.

Mare liberum is te beschouwen als een voorstudie van de De Iure Belli ac Pacis en het vestigde De Groots naam als volkenrechtsgeleerde

Later is wel vaker een concrete historische gebeurtenis voor De Groot aanleiding geweest om naar de pen te grijpen. Met behulp van Spaanse auteurs en canoniekrechtelijke argumenten weerlegde hij de exclusieve aanspraken van Spanje en Portugal op de handel in de Aziatische gebieden. Het twaalfde hoofdstuk uit *De Iure Praedae* verscheen in 1609, enigszins omgewerkt, op uitnodiging van de VOC anoniem als zelfstandig boek: *Mare liberum sive de iure quod Batavia competit ad Indicana commercia dissertatio* (vanaf 1618 verscheen het overigens gewoon onder zijn eigen naam). *De vrije zee* bevatte een verdediging van de Nederlandse vaart op Indië. Volgens De Groot was de zee *res communis* (een aan allen gemeenschappelijke zaak), die geen voorwerp kon zijn van toe-eigening of eigendom. Volgens de natuur mocht iedereen daar zijn voordeel zoeken en moest ook de handel vrij zijn. *Mare liberum* is te beschouwen als een voorstudie van de *De Iure Belli ac Pacis (Over het Recht op Oorlog en Vrede)* en het vestigde De Groots naam als volkenrechtsgeleerde. In andere publiekrechtelijke geschriften verdedigde hij het bestaansrecht van de provincie Holland (en daarmee van de Republiek der Verenigde Nederlanden) temidden van de andere Europese staten. Hij betoogde daarnaast dat de soevereiniteit toekwam aan de Staten van elke provincie, niet aan het volk.

Een ander belangrijk werk van De Groots hand is de *Inleidinge tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid*. Hij schreef het in 1620 tijdens zijn gedwongen verblijf op Slot Loevestein als leerboek voor beginnende rechtenstudenten. Het boek werd pas in 1631 gepubliceerd. Het behandelt op een systemati-

Literatuur

- G.C.J.J. van den Bergh, *Geleerd recht. Een geschiedenis van de Europese rechtswetenschap in vogelvlucht*, bewerkt door C.J.H. Jansen, vijfde druk, Deventer 2007;
- R. Feenstra, Grotius (de Groot) Hugo, in: M. Stolleis, *Juristen. Ein biographisches Lexikon*, München 1995, p. 257 e.v.;
- H. Nellen, Hugo de Groot, *Een leven in strijd om de vrede 1583-1645*, [Amsterdam 2007];
- C.G. Roelofsen, 'Hugo de Groot (1583-1645)', in: T.J. Veen en P.C. Kop (red.), *Zestig juristen. Bijdragen tot een beeld van de geschiedenis der Nederlandse rechtswetenschap*, Zwolle 1987, p. 113 e.v.
- Bibliografie: J. Ter Meulen en P.J.J. Diermanse, *Bibliographie des écrits imprimés de Hugo Grotius*, Den Haag 1950.

sche manier het in Holland geldende privaatrecht, het amalgaam van positief Romeins en inheems burgerlijk recht dat in Holland rechtskracht had. De *Inleidinge* is een van de belangrijkste bronnen van het zogeheten Rooms-Hollandse recht, zoals zich dat in de 17e en 18e eeuw heeft ontwikkeld. Het boek was niet alleen voor de rechtspraak van groot belang, maar het werd eveneens gebruikt in het universitaire onderwijs voor het vak *ius hodiernum* (het hedendaagse of het geldende recht). Voor die tijd vrij uitzonderlijk was het gebruik van de Nederlandse taal. De voertaal in de academische wereld was immers het Latijn. De Groot probeerde ermee aan 'te toonen dat oock dese wetenschap inde selve tale wel kan verhandelt worden, waer toe hy hem beholpen heeft met veele nu wat ongebruyckelijcke, doch goede oude Duytsche woorden (...)' (aldus de voorrede bij de *Inleidinge*).

Het beroemdst is De Groot geworden met zijn boek over het recht van oorlog en vrede

Het beroemdst is De Groot geworden met zijn boek over het recht van oorlog en vrede. De eerste druk ervan verscheen in Parijs in 1625. Dit werk behandelt niet alleen vraagstukken, die traditioneel tot het volkenrecht worden gerekend, maar ook onderwerpen van burgerlijk recht (zoals eigendom, contract en onrechtmatige daad), strafrecht en natuurrecht.

Hij ging uit van een aantal grondbeginselen of zekerheden, waaruit een ieder door verstandelijk te redeneren regels voor het menselijk gedrag en de menselijke verhoudingen kon afleiden. Opnieuw is hij in zijn opvattingen beïnvloed door Spaanse geleerden (zoals Dominicus Soto (1494-1560) en Fernando Vázquez (1512-1569)).

De Groot mag op basis van De Iure Belli gelden als een van de grondleggers van het Europese privaatrecht én het natuurrecht

De Groot mag op basis van *De Iure Belli* gelden als een van de grondleggers van het Europese privaatrecht én het natuurrecht. Het onderscheid tussen natuurrecht (een hoger recht dat eeuwig en onveranderlijk is) en positief recht (een door een wetgever gemaakt recht) behoorde tot het oudste gedachtegoed van de Europese rechtsgeschiedenis. Voor velen had het natuurrecht een goddelijke oorsprong. De Groot heeft een eerste aanzet gegeven tot secularisering van dit recht door te schrijven dat er zelfs een natuurrecht zou zijn, als er geen God bestond (hoewel hij zelf deze laatste gedachte uitdrukkelijk verwierp). Hij heeft mede aan de hand van het onderscheid tussen natuurrecht en positief recht in *De Iure Belli* de aanzet gegeven tot een systematische ordening van de gehele rechtsstof. Zijn uitdrukkelijke streven was de rechtsgeleerdheid *artis formam imponere*, de vorm van een wetenschap te geven. Dit plan wortelde eveneens in de humanistische traditie, waaruit hij voortkwam en waarin hij werkte. *De Iure Belli ac Pacis* is – evenals de *Inleidinge* – vanaf het einde van de 17e eeuw veelvuldig in het universitaire onderwijs gebruikt. Het boek geldt als de vertolking van de menselijke rede. De Groot is – in de woorden van één van zijn biografen (C.G. Roelofsen) – een sleutelfiguur in de Europese en Nederlandse intellectuele geschiedenis. Hij verdient daarmee zeker een venster in de canon van het Nederlandse recht.